

УДК 378.034+378.036

Фурдичко Андрій Орестович,
кандидат культурології,
доцент кафедри фольклору, народно-пісенного і хорового мистецтва
Київського національного університету культури і мистецтв

ЦІННІСНІ ЗАСАДИ НАРОДНОЇ ПІСЕННОЇ ТВОРЧОСТІ ТА ЇХНЯ РОЛЬ У ФОРМУВАННІ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ

У статті розглядаються ціннісні засади народної пісенної творчості, роль якої в складному процесі формування культури особистості вивчається через актуалізацію її значимості в життєдіяльності людини та отримує висвітлення через соціологічний, ідеологічний, морально-етичний та інші аспекти наукового пізнання. Наявність таких негативних явищ в сучасному суспільстві як конформізм, егоцентризм, розрив зв'язків моралі та політики пояснюються з позицій часткової втрати народної пісенної культури, недостатнім використанням гуманістичного потенціалу пісенної творчості в культурно-просвітницькому просторі.

Ключові слова: пісня, пісенна творчість, народна пісенна творчість, пісенна культура, культура особистості, гуманістичний потенціал пісенної творчості.

В статье рассматриваются ценностные основания народной песенного творчества, роль которого в сложном процессе формирования культуры личности изучается посредством актуализации его значимости в жизнедеятельности человека и получает освещение через социологический, идеологический, морально-этический и другие аспекты научного познания. Наличие таких негативных явлений в современном обществе как конформизм, эгоцентризм, разрыв связей морали и политики объясняются с позиций частичной потери народной песенной культуры, недостаточным использованием гуманистического потенциала песенного творчества в культурно-просветительском пространстве.

Ключевые слова: песня, песенное творчество, народная песенное творчество, песенная культура, культура личности, гуманистический потенциал песенного творчества.

The valued principles of song folk culture are examined in the article, the role of that in the difficult process of forming of culture of personality is studied through actualization of her meaningfulness in the vital functions of man and gets illumination through, ideological, mental and ethical and other sociological aspects of scientific cognition. Presence of such negative phenomena in modern society as the conformism, the egocentrism of moral and politics are explained from positions of partial loss of the song folk culture, by the insufficient use of the humanistic potential of song work in a civilized manner-elucidative space.

Key words: a song, the song work, the folk song work, the song culture, the culture of personality, the humanistic potential of song work.

Актуальність проблем освоєння моральних та світоглядних ціннісних засад пісенної творчості ставить її в ряд найбільш значимих для нашого часу. Звернення до дослідження ціннісних засад народної пісенної творчості у формуванні культури особистості дає змогу виявити детермінацію таких її складових, як ціннісні життєві орієнтації, світоглядні позиції, їх прояв у такій пісенній формі творчої діяльності. Такі дослідження спонукають виклики часу – світові процеси, які не оминають своїм впливом Україну, актуалізують місце пісенної творчості у життєдіяльності людини та суспільства. Нині ця проблематика набуває соціологічного, ідеологічного, морально-етичного та інших ракурсів наукового пізнання. Такі дослідження мають, як правило, міждисциплінарний характер.

Складно переоцінити роль народної творчості у формуванні особистості, оскільки вона втілює в собі найвищі духовні цінності нації, яка одночасно є творцем національно-культурних традицій. Народну творчість слід розглядати як цілісний соціально-культурний феномен, що має складні внутрішні зв'язки та активно взаємодіє з суміжними сферами соціальної практики людини. Яскравим прикладом усної народної творчості є пісенність.

Сьогодні одним із найважливіших засобів подолання духовної інертності особистості, головною умовою її повноцінного розвитку, запорукою успішної соціалізації та адаптації до складних культурно-історичних умов постає народна пісенна творчість. Вона є одним із найдоступніших засобів втілення національного та загальнолюдського досвіду, дає можливість збереження історії народу в національній пам'яті. Пісенна творчість – це також своєрідний феноменальний засіб збереження музичної культури та традицій.

Осмисленню природи народної творчості приділяли увагу автори, які здійснювали філософсько-культурологічну рефлексію її змісту, серед них варто виділити постаті таких науковців: М. Красікова, С. Кримського, В. Скуратівського. Серед науковців, які приділяли дослідницьку увагу пісенній творчості: Л. Попова, В. Антонюк, О. Алексеева та ін. Поняття цінності з позицій філософської-культурологічної категорії розробляли Г. Лотце, В. Віндельбанд, Г. Ріккерт, Г. Мюнстерберг, О. Дробницький, І. Кант, А. Коршунов, а також сучасні філософи, соціологи, культурологи – О. Панарін, В. Барулін, С. Анісімов, М. Каган, Л. Мікешин, Б. Орлов, В. Сагатовський, Л. Столович.

Плідним сучасним дослідженням особливостей пісенної творчості в Україні є навчальний посібник «Народна пісенна творчість в Україні» (2011), підготовлений шанувальниками та збирачами народної творчості, професорами Рівненського державного гуманітарного університету А. Пастушенком та М. Пономаренком. Посібник включає різноманітні жанрові зразки народної пісенної творчості та супроводжують їх історичними довідками про українську народну пісню.

Незважаючи на численні роботи, у яких досліджено ті чи інші аспекти народної пісні або ж народної творчості, праць, що були б присвячені дослідженню ціннісних засад народної пісенної творчості та їх ролі в процесі формування культури особистості, недостатньо, що й зумовило вибір тематики дослідження.

Метою цієї статті є дослідження ціннісних засад народної пісенної творчості та їх роль у формуванні культури особистості. Поставлена проблема потребує вирішення таких завдань:

– вивчення базових дефініцій народної культури та народної пісенної творчості;
– з'ясування місця й ролі народної пісенної творчості у формуванні культури особистості.

У сучасній культурологічній літературі проблемам творчості як основи буття людини та світу приділяється багато уваги. Це пояснюється складністю цього виду діяльності. Філософське розуміння цього поняття пов'язує його з соціальним розвитком людини, її творчих сил та здібностей [1, 72]. Діяльнісний підхід наголошує на тому, що творчість – це такий вид діяльності, що породжує якісно нове, те, чого раніше не існувало. Виходячи з позицій предмету дослідження, варто розглядати цю категорію в контексті органічного почуття причетності до явищ та подій культури. Творчість можна представити як одну з форм самоствердження людини, її саморозвитку та самовираження. Також вона постає як здатність людини своєю працею створювати нову реальність або як процес пізнання світу в процесі художньої інтуїції.

Пісенну творчість у її сучасному культурологічному розумінні можна представити як найважливіший засіб подолання духовної інертності особистості, одну з найважливіших умов її повноцінного розвитку, запоруку інкультурації та соціалізації, адаптації до динамічних культурно-історичних умов [2, 275]. Саме цей вид творчості органічно увібрав у себе знання, які відіграють значну роль у формуванні культури особистості.

Для того, щоб визначитися з розумінням пісенної творчості, варто представити її як особливий вид творчої діяльності, що актуалізує особистісні потенційні властивості та ресурси, спрямовані на створення оригінальних, нових словесно музичних творів. Останні можна класифікувати за жанрами, стилем, видам.

Як певний специфічний вид людської діяльності та мислення, пісенна творчість тривалий період, більш ніж інші види творчості та форми буття людини була органічно вплетена в процес матеріального та духовного життя людей [3, 11]. Цей вид творчості мав своє призначення, реалізуючи інтереси суспільства та виступаючи яскравим виразним втіленням ментальних особливостей, національної свідомості, філософських, релігійних, морально-етичних поглядів, що панували в ту або іншу епоху. Пісенна народна творчість справляла неабиякий вплив на духовний світ людини та його взаємини із суспільством, сприяла формуванню адекватного сприйняття соціуму, моральної позиції, позитивного ставлення до національних традицій та до загальнолюдських цінностей [3, 12].

Звернення до досліджуваного феномена саме з позицій ціннісного підходу спонукає звернення до категорії цінності. Будь-яке суспільство у своїй основі має певну систему цінностей, що є адекватною до його потреб та інтересів. Зазначена категорія в загальному сенсі становить відповідність певного об'єкта потребам та інтересам суб'єкта. Об'єктами, що породжують ціннісне відношення, можуть бути предмети природного світу, продукти соціальної діяльності людини, міжособистісні та суспільні відносини, норми поведінки та різні прояви творчого духу [4, 109]. Ціннісні відношення формуються під впливом різноманітних соціокультурних факторів. Останні, як правило, не є постійними величинами, тому ставлення навіть до абсолютних цінностей змінюється в різні періоди часу. Сьогодні народну пісенну творчість варто розглядати крізь призму ціннісного виміру саме тому, що вона виступає в якості фактора

самозбереження української нації. Сучасні процеси глобалізації нівелюють самовизначеність націй, стираючи кордони; глобалізація несе з собою небезпеки, що пов'язані з існуванням культурної різноманітності націй, культур та спільнот [5, 133].

Народну пісенну творчість можна представити як синкретичне мистецтво, в якому художні процеси сполучаються з іншими формами суспільної свідомості та віддзеркалюють реальність в її розвитку [6, 291]. Форми суспільної свідомості, які включаються в цей процес, формують доволі велику групу, у межах якої – народні традиції, обряди, звичаї, релігійні вірування та ін. Складність такого феномену народного буття, як пісенна творчість підкреслює множинність функцій, яке воно виконує. Серед них: соціальна, виховна, пізнавальна, комунікативна, естетична та ін. Цей перелік дає підстави стверджувати про те, що в багатьох випадках народна пісенна творчість виступала як ритуальне або ритмічне супроводження фізичної праці, бойового мистецтва, охоти, риболовлі [9, 122].

Зазначене дає всі підстави констатувати, що народна пісенна творчість (як, власне, й інші форми музичної творчості) виникла як невід'ємний елемент особистого, трудового та суспільного життя народу, що віддзеркалює цілісність його світосприйняття та відчуття світу [7, 345]. Таке уявлення дає можливість у будь-який момент зафіксувати ту або іншу стадію культурно-історичного буття людини, суспільства, держави шляхом так званих «бінарних вербальних концептів: слова та звуку», які формують світогляд людини, її естетичну, моральну, духовну та художню сфери [8, 218].

Особливий інтерес становить питання про те, звідки виходить імпульс, що спонукає народного музиканта грати і співати. Що саме постає в якості цього імпульсу: рідна мова та закладені в ній знання? Або природне бажання людини рухатись, співати та танцювати? Дослідники М. Жиров та Т. Селюкова вважають, що в першому випадку, якщо коріння народної пісенної творчості лежить в мові, пісенна творчість є нічим іншим як певною формою комунікацій, що об'єднує мову та музику в єдине ціле [8, 221]. Мова та музика – є по суті спорідненими формами комунікації, кожна з яких привносить в культуру щось своє, але цей вклад набагато зростає, коли вони об'єднуються та разом утворюють народну пісенну творчість. Щодо другого випадку, згідно з яким коріння народної пісенної творчості полягають у бажанні людини співати та танцювати, то тут також в основі лежить еволюційна теорія, оскільки ритм, рух, що супроводжуються піснею, об'єднують суспільство в єдине активне ціле. Пісня, музика й танець як форми творчої діяльності народу сприяють такому процесу поєднання на основі створення самих музичних звуків та виникненню груп, необхідних для відтворення пісні або танцю [8, 222].

Розглядаючи пісенну творчість як складний комплекс духовних та матеріальних утворень, дослідниця Л. Попова вважає, що вона за своєю природою є поліфункціональною та виконує такі функції [6, 289]:

– філософсько-культурологічну – на основі цієї функції відбувається формування етнічної самосвідомості особистості як складової частини планетарної свідомості, подолання небезпек, що становить вузьконаціоналістичне мислення, негативних забобон та стереотипів по відношенню до представників інших етнічних спільнот та їх культур;

– етико-гуманістичну – саме тут відбувається акумуляція та трансляція ідей про полікультурність суспільства та етику міжнародного спілкування, що віддзеркалює культурний досвід людства в його конкретних етнонаціональних формах;

– гуманітарна – суть якої спрямована на моделювання активного пізнавального інтересу до рідної та інших музичних культур, на відображення самотності та унікальності рідної культури в діалектичній єдності з державною та світовою;

– виховально-рефлексивна – реалізується на основі сприйняття та усвідомлення значимості культурного розмаїття для розвитку особистості та прогресу цивілізації, становлення моральних уявлень та оцінок, створення умов для їх перетворення в стійкі переконання та навички конструктивної гуманної поведінки;

– особистісно-розвиваюча – полягає в стимулюванні інтересу людини до себе, системи потреб, інтересів, настанов, що спрямовані на усвідомлення себе як особистості, суб'єкта етносу, громадянина держави, громадянина світу;

– культурно-комунікативна – спрямована на забезпечення в мистецтві смислу, що перетворений у звук, опредмечений в звуці, особливий спосіб людської взаємодії;

– функція розвитку художньо-творчих здібностей, що полягає в забезпеченні та супроводі процесу включення особистості в пісенну творчість та її еволюцію, що зумовлює появу нових зразків пісенної творчості.

Наведені функції репрезентують складність та поліваріантність досліджуваного соціокультурного феномену. Враховуючи особливості народної пісенної творчості, як унікального способу збереження самотньої української культури, що концентрує в собі волю, розум людини та її світогляд, варто зазначити, що її формування покладається на культуру мислення, світосприйняття. Роль народної творчості в формуванні світоглядних засад буття особи важко переоцінити, оскільки вона, будучи втіленою в системі базових моральних цінностей, норм, художніх образів та, головне, в результатах народної пісенної творчості, виступає в якості системоутворюючої складової [9, 10]. Саме тому, народна пісенна творчість, окрім наведених функцій включає світоглядно-ціннісну, що не тільки інтегрує людину зі світом, а й включає систему цінностей – так званий «культурний фундамент», на якому «розташовуються» всі інші елементи. Людина, що бере участь у процесі пісенної творчості, виховуються прагнення та вміння вносити елементи прекрасного у всі сторони буття: сімейний побут, працю, взаємини з людьми, суспільна діяльність, готовність до посиленого прояву себе в творенні та інше. Народна пісенна творчість, будучи транслятором духовних цінностей (Істини, Красоти, Добра, Любові, Святості), глибинних смислів, що закладені в ній та в навколишньому світі, допомагає людині проникати в таємницю свого призначення й осягати сенс свого існування, ставати наділений духовністю унікальним компонентом світобудови [6, 291].

Народна пісенна творчість – феномен, що виходить за рамки звичайної протилежності внутрішнього та зовнішнього, матеріального та духовного та здійснює «духовну навігацію» людини, суспільства та людства. Саме завдяки народній пісенній творчості як феноменальній формі трансляції родової, національно-історичної пам'яті, стає можливим збереження, спадковість духовної культури людини та культури народу або етносу.

Отже, на підставі усього вищевикладеного, можемо зазначити, що народну пісенну творчість можна представити як своєрідний засіб збереження національних традицій,

національного досвіду та самосвідомості. Водночас народна пісенна творчість постає як вираження специфічних естетичних, філософських та моральних настроїв нації, що яскраво демонструє її соціально-етнічний образ. Принциповим моментом для дослідження є уявлення про народну пісенну творчість як одну з базових засад формування та розвитку культури людини. Реалізуючи відбір та акумуляцію соціального досвіду та впливаючи на процеси соціалізації, народна пісенна творчість віддзеркалює формування людини, залученої до культури. Зазначене спонукає до переосмислення значення досліджуваного феномену з позицій відносин людина – народна пісенна творчість, яка стає все більш відкритою та впливовою.

Література:

1. Чаплигін О. К. *Творчий потенціал людини: відстановлення до реалізації. (Соціально-філософський аналіз) / О. К. Чаплигін. – Харків : Основа, 1999. – 277 с.* 2. Попова Л. М. *Песенное творчество как аспект философско-культурологического знания / Л. М. Попова // Культура: опыт, проблемы, исследования и преподавания гуманитарных наук: Научно-методическое издание / отв. за вып. М.А. Кулабухова, И.Г. Пархоменко. – Белгород: БГИКИ, 2011. – С. 272–276.* 3. Шинкарук В. І. *Поняття культури. Філософські аспекти / В. І. Шинкарук // Феномен української культури: Методологічні засади осмислення. – Київ : Фенікс, 1996. – С. 8–16.* 4. Каган М. С. *Философская теория ценностей. Лекции / М. С. Каган. – Санкт-Петербург: ТОО ТК Петрополис, 1997. – 205 с.* 5. Герчанівська П. Е. *Функціонування народної культури в соціумі / П. Е. Герчанівська // Культура України. – 2010. – Вип. 29. – С. 132–141.* 6. Жиров М. С., Попова Л. М. *Культурообразующие основания песенного творчества / М. С. Жиров, Л. М. Попова // Научные ведомости Белгородского государственного университета. Серия «Философия. Социология. Право». – №20 (115). – Вып. 18 – Белгород, 2012. – С. 287–294.* 7. *Культурологічний словник / за ред. В. І. Рожка. – Київ : НМАУ, 2011. – 464 с.* 8. Жиров М. С., Селюкова Т. А. *Народное музыкальное творчество как философско-культурологическая категория / М. С. Жиров, Т. А. Селюкова // Научные ведомости Белгородского государственного университета. Серия «Философия. Социология. Право». – №2 (97). – Вып. 15 – Белгород, 2011. – С. 213–224.* 9. Пастушенко А. С., Пономаренко М. І. *Народна пісенна творчість в Україні: навч. посіб. – Рівне : ППДМ, 2011. – 303 с.*